

el + pare Batllori

**El darrer
humanista
català**

El 9 de febrer passat va morir un dels més grans humanistes catalans del segle XX, el pare Miquel Batllori. Abans de morir, però, va deixar enllestides les galerades del darrer volum de la seva 'Obra Completa' i es manifestà clarament oposat a la guerra contra l'Iraq. Des d'EL TEMPS

hem volgut homenatjar el nostre erudit amb una entrevista i amb la reproducció d'alguns dels seus darrers textos, un dels quals es inèdit.

Desapareix l'home, ens queda el seu llegat.

el + pare

“De Batllori m’interessa, sobretot, l’estil”

El gran escriptor, el gran prosista, Miquel Batllori. Aquesta és per a l’escriptor Pere Gimferrer la imatge dominant de l’historiador. L’autor de ‘Fortuny’ analitza, en aquesta entrevista, les peculiaritats de l’estil del pare Batllori, en comparació amb un segon gran historiador, Martí de Riquer, i hi reporta els trets més rellevants de la seva personalitat.

Pere Gimferrer és un gran admirador del pare Batllori. L’historiador desaparegut va prologar l’edició de Ramon Llull, *Obra escogida* (Alfaguara, 1981), traduïda al castellà per Gimferrer. En contrapartida, Gimferrer va escriure l’epíleg del llibre del pare Batllori, publicat al 1995, *Humanismo y Renacimiento: estudios hispano-europeos*.

—Quan va sentir parlar del pare Batllori i va començar a llegir-lo?

—Sentir parlar d’ell, probablement, cap a l’any 1970. Me n’havia parlat Joaquim Molas, segurament. Recordo, més tard, una dada curiosa. Quan encara no el coneixia personalment i ja el llegia una mica, vaig anar, el 1974, a l’Institut d’Estudis Catalans, que llavors era al palau Dalmau del carrer de Montcada, amb motiu del premi Josep Carner que em van donar pel llibre sobre Foix, i vaig veure que Ramon Aramon i Serra, el secretari de l’Institut, acabava de parlar per telèfon i em va dir que era el pare Batllori, que llavors era a Roma. El primer llibre d’ell que vaig llegir va ser *Catalunya en l’època moderna*, del 1971. I el vaig conèixer personalment al 1980, en un sopar del premi de La Lletre d’Or.

—El llegiu perquè la història forma part del vostre camp d’interès o perquè hi veieu un historiador cultural?

—Els llibres d’història m’han interessat sempre. Per exemple, vaig tenir la paciència de llegir-me els dos llibres d’Américo Castro i de Sánchez-Albornoz, sobre Espanya, encara que no parlin de Catalunya. Jo havia estat alumne de Font i Rius, a Dret. L’assignatura de Font i Rius em va interessar molt perquè feia història del dret català, fonamentalment. Era un gran savi, però no era de l’estima dels alumnes perquè els que estudiaven per ser advocat no s’engrescaven gaire pel dret medieval català.

—Però no va trobar en Batllori una altra mena d’historiador?

—La primera reacció davant de la seva obra és encara la que tinc ara, l’estil, el català que feia servir. El material que m’explicava era important com a erudició però el que em va interessar és l’estil.

Un cas molt semblant al que em va passar amb la *Història de la literatura catalana*, de Martí de Riquer. La informació és extraordinària però encara em va interessar més el català que hi fa servir.

Dalt, Martí de Riquer. A sota, Pere Gimferrer. El que crida l’atenció del pare Batllori i de Martí de Riquer, segons Gimferrer, és l’estil.

Batlloiri

— Trobeu punts en comú en els estils de Batllori i Riquer?

— No s'assemblen gaire la manera d'escriure el català, però són excel·lents tots dos. Sí que s'assemblen pel que fa a l'actitud cultural: tots dos són deixebles de Rubió.

— Podríeu descriure l'estil de cadascú?

— Quan havia de sortir el volum d'Antoni Comas corresponent al segle XVIII de la *Història de la literatura catalana* iniciada per Riquer, Salvador Espriu, que apreciava Comas, em deia que el problema principal que tindria Comas no seria el coneixement de l'època sinó fer un estil que no desmereixés el de Riquer. El de Riquer és un estil transparent del tot, amb molt pocs tocs d'estil medieval. Un "no res menys", contra "nogensmenys", que sona com a mestre-tites. "No res menys", en tres paraules, no fa tan mal als ulls com "nogensmenys". Riquer escriu "tamany", cosa que només feia Pla. No diu "format" mai, que jo recordi. Encara que la seva relació no era gaire bona, l'estil de Riquer lliga amb Pla. En resum, elegant i eficaç.

— I el del pare Batllori?

— És totalment diferent. Té un punt en comú amb Riquer, que és el de parlar i escriure de la mateixa manera. El que passa és que el pare Batllori parla d'una manera diferent a la de Riquer. El seu estil és postnoucentista, amb préstecs de l'italià i del llatí i la seva prosa reflecteix molta preocupació estilística i lingüística. Fins i tot en una targeta que em va enviar per correu hi ha paraules insòlites, però que s'entenen totes. Per exemple, per valencià diu "valèncic." No és el català medieval de Foix. Seria un Carner molt amic de Sagarra que no vol ser un autor popular. És una barreja molt curiosa. S'entén sempre, cosa que no es pot dir de Foix. És una barreja estranya del català carnerià i del de Sagarra, i el resultat és molt diferent a Sagarra. A mi em va dir una frase elogiosa que denota el seu tarannà i que citaré de memòria: "Penso que heu superat el millor Soldevila: un Sagarra fantasmagòric." És molt curiosa. Més que el que diu de mi, un elogi que em fa una mica d'angúnia citar, la frase té interès pel que diu d'ell. Sembla dir que Sagarra era el pas següent a Soldevila. Admirava molt Carles Soldevila. Jo també. Un altre exemple. El juny passat, m'agraïa haver parlat a EL TEMPS de les seves "cosetes" i em deia que la paraula era un préstec de Rubió.

— Per tant, tenia ben present què deia i com escrivia Rubió, Soldevila i Sagarra. Devia haver reflexionat durant

molt de temps al voltant de l'estil dels escriptors i erudits catalans.

— Home, i tant! Era molt lector i es fixava molt en l'estil. Si el primer especialista en Gracián és ell i Gracián és estil, ja s'entén.

— Us ha interessat, també, la seva prosa castellana?

— No l'he llegit gaire, en castellà. N'he llegit un que va publicar a Caracas, *Del descubrimiento a la independencia. Estudios sobre Iberoamérica y Filipinas*, que em va enviar, i el llibre dels jesuïtes, de Gredos. Em fa la impressió que l'estil no és gaire diferent però que en castellà no es nota tant la seva particularitat. El que recordo dels seus llibres en castellà és que era tan elegant com en català, però no era potser tan insòlit com en català.

— Us escrivia amb freqüència?

— El més divertit és un telegrama en català del segle XV que li vaig enviar i ell em va contestar amb el mateix català. Jo el felicitava pel premi Príncep d'Astúries i se'm va ocórrer utilitzar la paraula "alberixies", que ha caigut en desús, molt freqüent a la literatura medieval. És el mot castellà *albaricias*. El curiós és que arribessin perfectament escrits. De cartes, moltes. Del 1980 al juny de l'any passat. Hi ha temporades que n'hi ha moltes. La més llarga, una de quatre cares sobre el meu *Fortuny*. Hi diu que va descobrir el nom de Fortuny i Madrazo a la guia telefònica veneciana. Li interessava Fortuny perquè un quadre seu pertanyia a la família i es reproduïx al llibre *Catalunya en l'època moderna*.

— Què us ha fet més peça de la seva obra?

— El personatge interessant és ell mateix. Passa com amb Borges, l'interessant és la perspectiva amb la qual parla. Tant fa de què parli, mentre parli ell. Tant fa la matèria que agafi. Borges també és interessant quan parla de personatges secundaris.

— Per simplificar la seva relació amb l'erudició, diríeu que, tot i la gran quantitat de dades i documentació que aporta, mai no s'hi ofega, sempre la domina?

— En efecte, sí.

— Considereu que era home de tertúlia?

— Sí. Tenia allò que es feia servir en català als anys vint, l'entregent. En un àpat era molt divertit, elegant i amè.

— Tenia el do de la narració oral elegant, em va semblar.

— Sí. Amb un to molt suau. Recordo dues conferències d'ell, una a l'antic Arxiu de la Corona d'Aragó, i l'altra

el + p a r e

MARCO VILA

Pere Gimferrer: "El personatge interessant és ell mateix. Passa com amb Borges, l'interessant és la perspectiva amb la qual parla. Tant fa de què parli, mentre parli ell."

a la sala del Consell de Cent de Barcelona, i la seva fonètica, que no vol dir el vocabulari, era del segle XV.

—Un català més après, llegit i culte que espontani, em sembla, a causa, potser, del castellà matern.

—Però sense castellanismes.

—Perquè era culte, no castís ni col·loquial.

—Sí, per això m'agradava, a mi. El que no deia mai eren paraules caigudes en desús o passades de moda, cosa que trobem en els poemes de la Rodoreda. No en recordo cap. Insòlites, sí.

—En la seva oralitat devia intervenir en gran manera la seva condició de sacerdot, no?

—Sí, però és l'únic capellà que parlava d'aquella manera. No n'he conegut cap que parlés com ell. I més

que capellà, el fet de ser jesuïta. Els rectors de poble no parlen com ell. Els jesuïtes, potser sí. I després, el fet d'haver viscut en l'ambient eclesiàstic romà tants anys.

—Li devíeu detectar, suposo, el seu tarannà elitista. Un dia es va queixar, en la conversa feta al marge d'una entrevista, del text d'un capellà filòleg i, de manera despectiva, el titllava de "rector de poble", donant a entendre que un rector de poble no tindrà mai la formació superior adient.

—Hi havia una barreja curiosa. Hi havia, per una banda, un sentit aristocràtic, amb comentaris molt curiosos, sobre la jerarquia eclesiàstica, situada en l'escalafó superior, que no puc reproduir. Ara, el seu sentit elitista i aristocràtic quedava contrastat per una forma d'actuar que en podríem dir d'esquerres, d'esquerres de la seva generació. Recordo que em va explicar que havia demanat d'anar a l'Índia en l'època de Hitler i Stalin perquè pensava que Europa s'enfonsava, però quan va veure que la Gran Bretanya aguantava, va pensar que Europa aguantaria, i finalment es va quedar. Això el situa com un home si no d'esquerres, com ara ho entendríem, com un home progressista d'aquells anys.

—Era molt antifranquista?

—Molt. Recordo cartes seves parlant d'això. Dedicava adjectius molt negatius i sarcàstics al franquisme.

El mot "cursi", per exemple.

—El va veure mai indignat?

—No. El que el caracteritzava era la ironia.

—Sense canviar d'expressió.

—Amb el to de veu. Tenia molt control de la cara.

El to de veu era una barreja molt estranya de català, italià i cubà.

—Després de Riquer i Batllori, no veieu un buit, salt o trencament?

—Són fills d'una circumstància, d'una conjunció, que no s'ha produït més, dins i fora de la universitat. Hi ha una sèrie de factors polítics, socials, culturals i literaris que no es tornen a donar. Això, amb les diferències que calgui, passa també en castellà. Va de Menéndez Pelayo a Dámaso Alonso, en castellà, i de Milà i Rubió als seus deixebles, Batllori i Riquer, en català. Del 1860 al 1930 hi ha una evolució. Els joves medievalistes Riquer i Batllori i el jove estudiós de Góngora i poeta Dámaso Alonso són força coetanis, i això es trenca amb la guerra. Va ser una cosa que deu durar 70 anys. Tres generacions.

Lluís Bonada